

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Guldringen från Havor och den stora silverkitteln från Gundestrup :
iakttagelser vid en resa till Svarta havets västra kust

Nylén, Erik

Fornvännen 50-52

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1967_050

Ingår i: samla.raa.se

Smärre meddelanden

Guldringen från Havor och den stora silverkitteln från Gundestrup

Iakttagelser vid en resa till Svarta havets västra kust

Det var 1961 som ett av de märkligaste fornyfynd, som någonsin påträffats i vårt land, kom i dagen i Havors fornborg på södra Gotland. Men inte nog med att detta fynd var vetenskapligt betydelsefullt utan det var också en verklig sago-skatt med allt det som man förknippar med en sådan. Det stora bronskärlet med sina rikt utsirade beslag täckt med en flat sten och under denna en väldig, rikt ornerad ring av glänsande guld. (Se E. Nylén, Skatten från Havors fornborg, i *Proxima Thule* 1962.)

I kärlet fanns dessutom en uppsättning dryckeskärl, och två klockor av brons.

Flertalet av de funna föremålen voro ganska lätta att datera bl. a. genom inslagna stämplor och likhet med sådant man tidigare hittat på de rika italienska fyndplatserna Pompeji och Herculaneum. Tiden för det stora bronskärlets och dryckeskärlens tillverkning var första århundradet av vår tideräkning och ursprunget det romerska riket, sannolikt då Italien.

Det gåtfullaste föremålet var dock den stora guldringen. Blott fyra nära släktingar till denna voro tidigare kända, en från Danmark där den legat ensam i en mosse, och tre från Sydryssland, två från ett skattfynd vid Kiev och en från en grav i Olbia vid Svarta havets kust, alla med en rätt osäker datering. Vad som håller denna grupp av ringar samman är den rika, i detaljer likartade filigranorneringen och ändknopparnas utformning.

Ingen av de fyra nämnda kan dock tävla med Havorringen ifråga om storlek och rik ornering. Den är till och med så stor att den troligen ej burits av en människa utan bör ha suttit på en gudabild.

I övrigt finns bland skandinaviska guldfynd blott ett fåtal dubbelkoniska pärlor med sannolik datering till de första århundradena e. Kr. och några berlocker troligen av tidigare tillverkning, som visa motivval och ornering besläktade med ringarnas. Havorringen och dess släktingar äro därför ännu ej säkert daterade, men en vid och ungefärlig tidställning kring Kristi födelse och ett sydöstligt ursprungsområde i anslutning till Svarta havet kan anses sannolikt.

Vid arbetet att klarlägga fakta kring Havorringens ålder och ursprung gjordes en viktig upptäckt. — I Danmark vid Gundestrup hittades 1891 en stor silverkittel i en torvmosse. Den bestod till stor del av plåtar prydda med drivna, delvis förgyllda bilder av gudar och gudinnor samt mytiska scener.

Sedan den påträffats har Gundestrupkittelns tidsställning och tillverkningsområde varit föremål för intensiv diskussion. Längre var den uppfattningen vanligast att den skulle stamma från svartahavsområdet och att den tillverkats år-

hundralet före Kr. f. Under senare år har dock från såväl svensk som dansk sida hävdats ett västligt ursprungsområde i det gamla Gallien, men med samma tidsställning som tidigare föreslagits.

Nyligen ha emellertid forskare framträtt med förslag till en senare tidsställning, dels tidigast i första århundradet e. Kr. (Holmqvist) och dels i senromersk tid (Norling-Christensen), alltså betydligt senare än vad som tidigare antagits.

Ett närmare studium av Gundestrupkittelns gudabilder visar att flertalet bära halsringar. Av dessa överensstämmer en i detalj så gott som fullständigt med den av Havoringens släktingar som påträffats i en grav vid Olbia vid Svarta havskusten. En likartad tidsställning och ett gemensamt ursprungsområde tycks därför vara ytterst sannolikt för de utomordentligt märkliga och svårplacerade praktföremål som Havoringen och Gundestrupkitteln utgöra, vilket i sin tur skulle betyda att man till stor del skall kunna samordna forskningen kring deras problem.

Författaren har under senare år företagit flera resor i såväl väst- som östeuropa för att söka motsvarigheter till de bägge praktföremålen eller med dem besläktade former och ornamentik. En av de intressantaste och mest givande resorna gjordes hösten 1966 till Rumänien och Bulgarien på Svarta havets västkust. I det arkeologiska museet i Bukarest fanns utställda fynden från en rik rumänsk krigargrav (Hagighiol) bl. a. innehållande en delvis förgylld hjälm och på samma sätt förgyllda benskenor med ansiktsmasker samt dryckeskärl, allt av silver och prydda med detaljrika figurframställningar i en med Gundestrupkitteln besläktad stil. I Detroit och New York finnes en hjälm och en bågare så gott som helt identiska med de rumänska och sannolikt stammande från samma verkstad som dessa. Intressant här är bl. a. att en djurframställning på den »amerikanska» hjälmen är helt likartad med en sådan framställning på en av de rumänska bågarna. New York-bågarens botten har även helt likartad utsmyckning som en av de rumänska och den »amerikanska» bågaren skall även enligt uppgift ha hittats i västra Rumänien.

Ett annat fynd, en skatt (Craiova), i det arkeologiska museet i Bukarest binds samman med de nu nämnda genom att innehålla en triskel av silver försedd med djurhuvuden, ett föremål som i likartat utförande även förekom i den ovan nämnda krigargraven. Av intresse för kontakten med Gundestrupkittelns formvärld är att här finnes några tjurhuvuden av silver vilka i pannan ha ett ornament i form av ett virvelhjul. Samma ornament återfinnes nämligen i pannan på den liggande silvertjuren på Gundestrupkittelns bottenplatta men synes i övrigt vara mycket ovanligt på tjurframställningar i metall från förhistorisk tid.

Vid besöket i Bulgarien kunde studeras ytterligare exempel på denna speciella med Gundestrupkitteln besläktade formvärld. Helt nyligen hade här påträffats en grav (Vratza), innehållande en med ansiktsmask prydd benskena av silver av liknande utförande som de benskenor som funnos i den rika rumänska krigargraven. Vidare fanns här det berömda skattfyndet från Letnitsa med figurprydda plattor av guld och i tid sammanlänkade med den rumänska krigargraven genom en djurhuvudprydd guldtriskel av den typ som redan beskrivits. Slutligen fanns ett annat nyfynd (Stara Zagora), en grav med bl. a. en hel och tre fragmentariska runda silverplattor med figurframställningar. Den hela silverplattan visar kampen mellan Herkules och lejonet och har sin nära motsvarighet i en platta funnen i

Holland. Den senare har jämte två likartade, som förvaras i Paris och vilka anses stamma från svartahavsområdet, sedan länge ansetts ha avgörande betydelse för bedömningen av Gundestrupkittelnns ålder och härstamning. Den som påträffat och behandlat den nyfunna bulgariska plattan, vilken liksom de övriga sannolikt tillhört en hästuprustning, daterar den till första eller andra århundradet f. Kr. under det att en annan bulgarisk forskare anser att gravfyndet bör sättas i första århundradet e. Kr.

Det är som synes ett ej ringa antal delvis helt nya fynd från Svarta havets västra kustområde som nu kan tillföras diskussionen om Gundestrupkittelnns och därmed även Havorringsens ålder och ursprung. Svårigheterna att tolka detta material ligger främst i de hittills gängse dateringarna. Den homogena grupp föremål vars ursprung sannolikt är trakiskt, men som skapats under hellenistisk, persisk och skytisk påverkan och utgöres av de rumänska och bulgariska krigargravarna och de i Amerika förvarade föremålen samt den rumänska skatten med tjurhuvudena och den bulgariska skatten med guldplattorna, ha alla hittills givits en så tidig datering som fjärde århundradet före vår tideräkning. Så gamla kan nu varken Havorringen eller Gundestrupkitteln vara. Det kan bevisas bl. a. av några sköldbucklors utformning på kitteln. Vidare har Gundestrupkitteln flera klart keltiska drag som ej återfinnes i det nu berörda materialet. Men likheterna finnas där ändå, med ansiktsmasker och fabeldjur, bladgirlander på hjälm, benskena och kittel, svastikan i tjurarnas pannor, utformningen av hårbeklädnaden på djuren samt den likartade förgyllningen av silverföremålen, vilket allt visar på ett samband.

Hur detta skall förklaras är ett svårt problem. Det kan bero på ett fel i den gängse kronologin med en för tidig datering av det berörda materialet, på att en gång befintliga bindeled gått förlorade för forskningen eller på bägge dessa orsaker. Under alla omständigheter tycks dock de gjorda iakttagelserna visa att Gundestrupkitteln och Havorringen stå i kontakt med det här behandlade östliga områdets tidigare, ganska förbisedda formvärld och kanske även varna för en allt för sen datering av dessa två märkliga föremål.

Erik Nylén

Zusammenfassung

Der Goldring von Havor und der grosse Silberkessel von Gundestrup

Der Verf. macht auf gewisse rumänische und bulgarische Fundkomplexe aufmerksam, die zur Lösung des Ursprungs- und Altersproblems des Havorrings und des Gundestrupkessels beitragen können. Es dürfte ein Zusammenhang zwischen dieser östlichen, teilweise übersehenen Formenwelt aus den Jahrhunderten vor der Geburt Christi und den skandinavischen Funden bestehen, und der Verf. warnt vor einer allzuspäten Datierung der Funde von Havor und Gundestrup.

Übersetzt von Willy Schwabacher